

Максим ВАСІН – виконавчий директор [Інституту релігійної свободи](#) (Київ), магістр права

Історично склалося так, що на теренах України військово-душепастирство практикується у той чи інший спосіб вже не одне століття. Сучасна незалежна Українська держава теж змушена реагувати на існуючі суспільні запити, зокрема і у сфері духовної опіки військовослужбовців. Оскільки доки в державі є військо, доти існує та буде існувати потреба у військовому священстві, що підтверджують соціологічні дані.

Згідно останнього [соціологічного дослідження, оприлюдненого Центром Разумкова](#) [1], станом на кінець 2010 року за останнє десятиліття число громадян, які визнають себе віруючими, зросло з 58% до 71%, тобто на 13%. Відповідно, зменшилося число тих, хто вагається між вірою і невір'ям (з 23% до 12%), і невіруючих (з 12% до 8%).

У цьому контексті можна зробити висновок, що біля 70% військовослужбовців Збройних Сил України є віруючими, адже кількість призовників, які обирають альтернативну (невійськову) службу є незначною. Це більш ніж переконлива цифра для того, щоб держава спільно з інститутами громадянського суспільства перейшли до практичних кроків щодо унормування та розвитку військового душпастирства в Україні.

Перед цим, по-перше, слід визначити головну мету військового священства, яка полягає у виконанні державою свого обов'язку у забезпеченні права на свободу віросповідання для кожної людини без жодної дискримінації та розрізнення: чи ця людина несе військову службу, чи ні. Крім цього не слід забувати про потребу виховання високих духовно-моральних якостей військовослужбовців, у чому держава теж зацікавлена.

Згідно статті 35 [Конституції України](#) наша держава взяла на себе зобов'язання гарантувати кожному "право на свободу світогляду і віросповідання". При цьому воно включає у себе "свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність".

Водночас згідно статті 17 Основного Закону: “Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян”, а відповідно до статті 116 на Кабінет Міністрів покладено обов’язок “вживати заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина”, тобто практичної реалізації.

У розвиток згаданого конституційного права [Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації»](#) у статті 21 (частина 3) визначає: “Командування військових частин надає можливість військовослужбовцям брати участь у богослужіннях і виконанні релігійних обрядів”.

Важливим у цьому аспекті є також [Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»](#), який у 6-й статті окремо регламентує питання реалізації військовослужбовцями їх права на свободу світогляду і віросповідання.

Зокрема у Законі зазначено: “Командири (начальники) військових з’єднань та частин надають можливість військовослужбовцям брати участь у богослужіннях та релігійних обрядах у вільний від виконання обов’язків військової служби час”. Крім цього, Закон визначає, що “Ніхто не має права перешкоджати задоволенню військовослужбовцями своїх релігійних потреб”, до чого можна віднести не тільки активні дії з перешкоджання, але й пасивні – такі як бездіяльність щодо створення належних умов для військовослужбовців у реалізації цього права.

Варто звернути увагу на ще одне положення цього Закону. У частині 4-й статті 6 визначено, що “Держава не несе зобов’язань щодо задоволення потреб військовослужбовців, пов’язаних з їх релігійними переконаннями та відправленням релігійних обрядів”. Ця норма є логічною з огляду на те, що органи державної влади не можуть задовольняти релігійних потреб, однак відповідні зобов’язання беруть на себе Церкви та релігійні організації. Саме церква як специфічний суспільний інститут може забезпечити задоволення релігійних потреб військовослужбовців, а держава при цьому покликана лише створити належні умови для цього.

Насамперед у такому принципі взаємовідносин слід розуміти конституційне положення про відокремлення церкви і держави. Тобто держава не виконує не властивих їй функцій релігійного характеру, а релігійні організації у свою чергу не претендують на реалізацію владних повноважень, притаманних державним інституціям.

Для підтвердження правильності такого правозастосовчого підходу можна навести іноземний досвід країн з розвинутою демократією та верховенством права.

Наприклад, у Сполучених Штатах Америки першою поправкою до Конституції закріплено схожий принцип, коли “Конгрес не може ухвалювати законів, які запроваджували б будь-яку релігію або забороняли б вільне відправлення релігійних обрядів” [\[2\]](#). Варто зауважити, що водночас із проголошеним принципом нейтралітету держави стосовно релігії в США вже понад 200 років розвивається капеланська служба у війську.

Аналогічним чином і у Німеччині, де церква і держава хоч і відокремлені один від одного у правовому відношенні, але плідно співпрацюють з багатьох питань. Зокрема у німецькому війську – Бундесвері на контрактній основі несуть службу біля 250 священників різних конфесій.

Навіть у найбільш секуляризованій країні Європи – Франції, котра подекуди жорстко відстоює принципи світськості, державна влада останні 60 років (не беручи до уваги більш ранні історичні періоди) співпрацює з церквами і різних сферах суспільного життя, в тому числі у питаннях духовної опіки військовослужбовців. При цьому в армії представлені священники не лише католицького, а й протестантського та юдейського конфесійного напрямку, а віднедавна – і православного.

Крім названих країн військово-душпастирство (капеланство) розвивається у Великобританії, Іспанії, Норвегії, Австрії, Нідерландах, Італії, Польщі, Румунії, Болгарії, Греції, Угорщині, Сербії, Вірменії, Грузії, Словаччині, прибалтійських країнах, Канаді, Південній Кореї та інших [3].

Враховуючи наведене, вбачається хибною позиція Міністерства юстиції України, висловлена у листі до керівництва Уряду у березні 2011 року, про те, що “впровадження інституту військового духовенства (капеланства) в Збройних Силах України та інших військових формуваннях України, як запропонованого механізму реалізації державної політики щодо дотримання прав і свобод громадян України з числа військовослужбовців, суперечить зазначеним положенням Конституції, Законам України”. Мінюст вважає, що військово-душпастирство “може розглядатись як встановлення будь-яких переваг або обмежень однієї релігії, віросповідання чи релігійної організації щодо інших”. Очевидно, що такий підхід обумовлений браком належного дослідження та аналізу з боку органів державної влади України провідного іноземного досвіду військового душпастирства.

Варто також врахувати, що на сьогодні в Україні забезпечення духовних потреб військовослужбовців по факту відбувається – більш чи менш успішно, в залежності від різних умов конкретних військових частин. Це обумовлено тим, що військовослужбовці не можуть сповідувати свою релігію потайки, відмовившись від будь-яких релігійних обрядів. Багато з них часто потребують просто духовної підтримки священника в умовах відомих складнощів військової служби, особливо у складі миротворчих контингентів. Відтак ці суспільні відносини в Україні потребують належного нормативного врегулювання, простіше сказати – легалізації.

Позитивними кроками у цьому напрямку можна назвати документи, затверджені в останні роки Міністерством оборони України. Серед них [Директива № Д-25 від 21 квітня 2006 року](#), Меморандум з Церквами і релігійними організаціями про співпрацю у справах душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України від 10 листопада 2008 року та нещодавно ухвалена [Концепція душпастирської опіки у Збройних Силах України \(Наказ № 220 від 22 квітня 2011 року\)](#)

Слід згадати також про позицію відносно цього питання Президента України як Гаранта Конституції та Верховного Головнокомандуючого Збройних Сил України. У [Дорученні № 1-1/225 від 7 лютого 2011 року](#)

Президент Віктор Янукович поставив перед Прем'єр-міністром України завдання "опрацювати питання щодо створення у Збройних Силах України, інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях умов для реалізації військовослужбовцями права на свободу віросповідання, в тому числі участі у богослужіннях і виконанні релігійних обрядів, а також щодо духовної опіки військовослужбовців" [4].

У листі до Глави держави Рада у справах душпастирської опіки при Міноборони України висловила свої пропозиції та наголосила, що подальше впровадження інституту військового капеланства може вирішити проблему духовної опіки та забезпечення релігійних потреб військовослужбовців. Аналогічну позицію висловила також [Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій у листі до Президента України від 21 квітня 2011 року](#) [5].

Підсумовуючи викладене, варто відзначити, що на даний момент в Україні існує достатня законодавча база для здійснення священнослужителями Церков і релігійних організацій духовної опіки військовослужбовців армії на добровільній безоплатній основі.

Проте цьому процесу більшого сприяння та ефективності може надати подальше впровадження ухвалені Міноборони Концепції душпастирської опіки у Збройних Силах України, перший етап реалізації якої міг би полягати у наступному:

- посилення взаємодії між Міністерством і Радою у справах душпастирської опіки на центральному та регіональному рівнях;
- спільна розробка та затвердження навчально-методичної бази для підготовки військових душпастирів;
- налагодження комунікації між Радою у справах душпастирської опіки та військовими гарнізонами, військовими частинами з метою забезпечення їх кваліфікованими душпастирями в залежності від конфесійних уподобань військовослужбовців, які потребують духовної опіки та задоволення своїх релігійних потреб.

У майбутньому, другим етапом реалізації Концепції, могла би бути спільна робота державних органів та конфесій над подальшим розвитком законодавчої бази України, яка б дозволила відобразити конкретну модель військового капеланства, враховуючі світовий досвід та національні особливості. Зокрема в рамках цього етапу можна розглядати можливість зарахування священнослужителів до штату Збройних Сил України та інших військових формувань для постійної оплатної роботи на контрактній основі.

Серед позитивних моментів сьогодення варто відзначити значну публічність та відкритість процесу обговорення та опрацювання ініціатив, пов'язаних з унормуванням в

Україні існуючої практики військового душпастирства, чого, приміром, бракує сусідній Російській Федерації. Такий підхід є гарною основою для вироблення якісних напрацювань концептуального та нормативного характеру, які у подальшому зможуть наблизити Україну до країн з успішним досвідом співпраці державної влади з Церквами і релігійними організаціями у сфері духовної опіки військовослужбовців.

Виступ виголошено під час [Круглого столу “Механізми впровадження Концепції душпастирської опіки у Збройних Силах України”](#), який відбувся 26 липня 2011 року у київському Будинку офіцерів за ініціативи Ради у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України.

Посилання на використані джерела:

1. [Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин. Інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу на тему: “Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку” від 8 лютого 2011 р.](#) // Центр Разумкова. – К., 2001. – 82 с.
2. [Свобода релігії. Рішення Верховного Суду США](#) : Пер. з англ. / Під ред. Морін Гаррісон та Стіва Гілберта. – К., Оптіма, 2005. – 256 с.
3. Коханчук Р.М. Душпастирська опіка військових. / Видання 2-е розширене та доповнене. – К., 2004. – 220 с.
4. Президент Янукович доручив створити умови для реалізації військовослужбовцями права на свободу віросповідання // https://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=816
5. Звернення Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій до Президента України В. Януковича від 21 квітня 2011 року // https://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=856

Інститут релігійної свободи, м.Київ
www.irs.in.ua